

Dit profiel dient gelezen, geïnterpreteerd en gebruikt te worden in combinatie met de 'Leeswijzer profielen Natura 2000 versie 2026', waarin de noodzakelijke uitleg van de verschillende paragrafen vermeld is.

A338 Grauwe klauwier (*Lanius collurio*)

A. Algemeen

1. Kenschets

1.1 Beschrijving

Het mannetje van de grauwe klauwier (lengte 16-18 cm) is een opvallende zangvogel en goed herkenbaar door zijn grijze kop, roodbruine rug en zwarte masker. Vrouwjes hebben een weinig opvallend bruin verenkleed.

De grauwe klauwier is een lange-afstandstrekker die pas laat in de loop van mei verschijnt en in september alweer op weg is naar de overwinteringsgebieden in zuidelijk Afrika. Het is een broedvogel van halfopen landschappen met voldoende zitposten en een rijk voedselaanbod in de vorm van grote insecten. Klauwieren staan erom bekend dat ze kleine voedselvoorraden aanleggen door prooien aan doorns of prikkeldraad te spietsen. De Nederlandse broedpopulatie behoort tot de nominaatvorm *Lanius collurio collurio*.

Bron: Saxifraga – Joerg Mager

1.2 Relatief belang binnen Europa

Het verspreidingsgebied strekt zich in Europa uit van het Middellandse Zeegebied (Noord-Spanje, Italië en Griekenland) tot in het zuidelijk deel van Scandinavië. Verder naar het oosten komt de grauwe klauwier voor tot diep in Siberië. De Europese broedpopulatie (exclusief Rusland) van de grauwe klauwier wordt geschat op 6.900.000-10.600.000 paren. De broedpopulatie in de Europese Unie omvat naar schatting 3.780.000-6.990.000 paren. Het aandeel van de Nederlandse broedpopulatie binnen zowel Europa (exclusief Rusland) als de Europese Unie is minder dan 1%.

1.3 Aandeel van populatie in Vogelrichtlijngebieden

De broedpopulatie van de grauwe klauwier omvatte naar schatting gemiddeld 700 paren in de periode 2016-2021, waarvan zich ca. 31% in Vogelrichtlijngebieden met een instandhoudingsdoel voor de soort bevond. Zie paragraaf 4 voor meer informatie over het huidige voorkomen. Zie [de soortpagina op natura2000.nl](https://soortpagina.op.natura2000.nl) voor een overzicht van de gebieden met een instandhoudingsdoel voor de soort.

B. Bescherming

2. Status

Grauwe klauwier *Lanius collurio* (A338). Genoemd in bijlage I van de Vogelrichtlijn (sinds 1985). Voor Vogelrichtlijngebieden in Nederland relevant als broedvogel.

3. Ecologie

3.1 Algemene beschrijving leefgebied

De broedbiotoop van de grauwe klauwier bestaat uit halfopen, structuurrijke landschappen met een rijk aanbod van grote insecten en kleine gewervelden. Tegenwoordig wordt vooral in natuurgebieden gebroed, met name heidegebieden maar ook hoogveen- en duingebieden. De grauwe klauwier broedt echter ook in kleinschalig agrarisch cultuurlandschap met grote doornstruwelen. Van belang zijn zowel de aanwezigheid van veel milieuovergangen als een warm microklimaat. Het gaat hierbij vooral om overgangen van droog naar nat en van voedselarm naar voedselrijk. Laagblijvende, kruidenrijke vegetaties vormen de voedselbiotoop van de grauwe klauwier. Voordelig is een hoog aandeel graslanden dat tijdens het broedseizoen gefaseerd wordt gemaaid, of pas na afloop van het broedseizoen wordt gemaaid. Extensieve begrazing, vooral met schapen, lijkt positief te werken om een deel van de vegetatie laag te houden. Bij de jacht op zijn prooi maken grauwe klauwieren veel gebruik van uitkijkposten.

3.2 Broedecologie

Het nest bevindt zich vaak in een dichte struik, bij voorkeur van doornige soorten als braam, sleedoorn, meidoorn en jeneverbes. Ook wilgen, eiken, berken en naaldbomen worden gebruikt, maar vrijwel alleen wanneer het blader- of naaldendak zeer dicht is. Het nest ligt goed verborgen (dichte bramen) tot relatief open (bijna solitaire boompjes), op een hoogte van meestal 1-4 meter boven de grond maar soms echter zeer laag (tot 20 cm) of hoog (tot 7 meter in solitaire grove dennen). Het nest is fors, waarbij de nestbouw wordt gestart door het mannetje (takjes, stro) en voltooid door het vrouwtje (mos, voering). De eileg vindt plaats van eind april tot eind juni. Grauwe klauwieren hebben één broedsel per jaar met meestal 4-5 eieren.

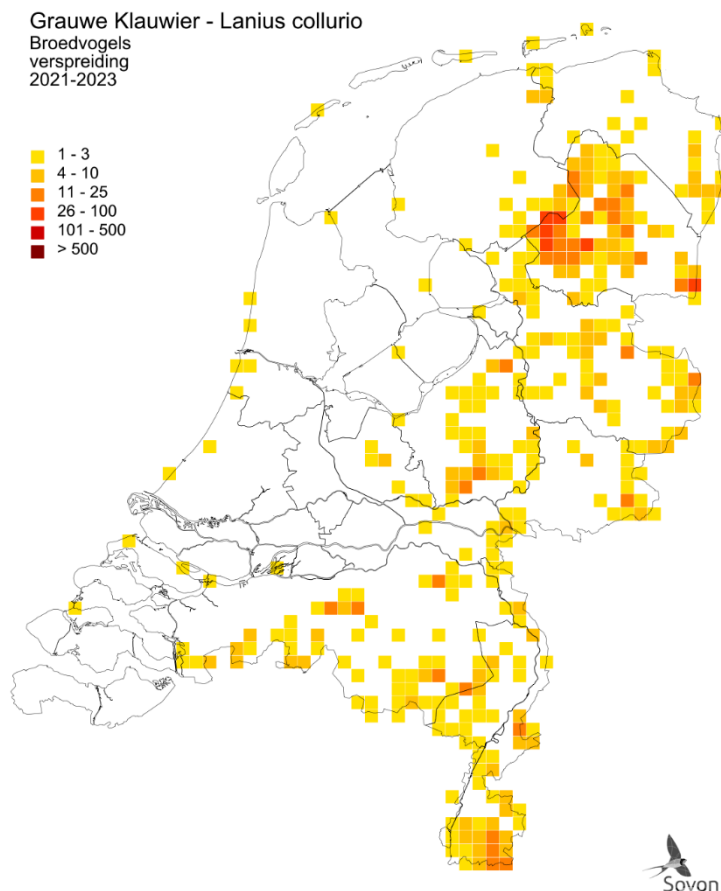
3.3 Voedsel

De soort leeft uitsluitend van dierlijk voedsel, met name grote insecten (libellen, hommels, sprinkhanen) en ook gewervelden zoals hagedissen, muizen, amfibieën en jonge vogels. Klauwieren staan bekend om hun luguber ogende praktijk om hun prooien op te spiesen en zo te bewaren, waarbij ze gebruik maken van stekelige struiken of prikkeldraad als voorraadkamer.

C. Voorkomen, Staat van Instandhouding, drukfactoren en maatregelen

4. Huidig voorkomen

De Nederlandse broedpopulatie van de grauwe klauwier omvatte in oplopend aantal naar schatting 490-1.400 paren in de periode 2018-2023. De provincie Drenthe herbergt tot nu toe de belangrijkste bolwerken voor grauwe klauwieren. Belangrijke gebieden in Drenthe in 2023 waren bijvoorbeeld het Dwingelderveld (54 paren), Bargerveen (ca. 94 paren) en het Drents-Friese Wold (110-118 paren). De Veluwe wordt steeds belangrijker met in 2023 naar schatting al meer dan 100 broedparen (Boele *et al.* 2024). Ook buiten de echte bolwerken begint de soort zich steeds meer te vestigen. Inmiddels zijn in alle provincies broedgevallen van de grauwe klauwier aangetroffen. Voor meer verspreidingsinformatie wordt verwezen naar de [soortpagina van Sovon](#).

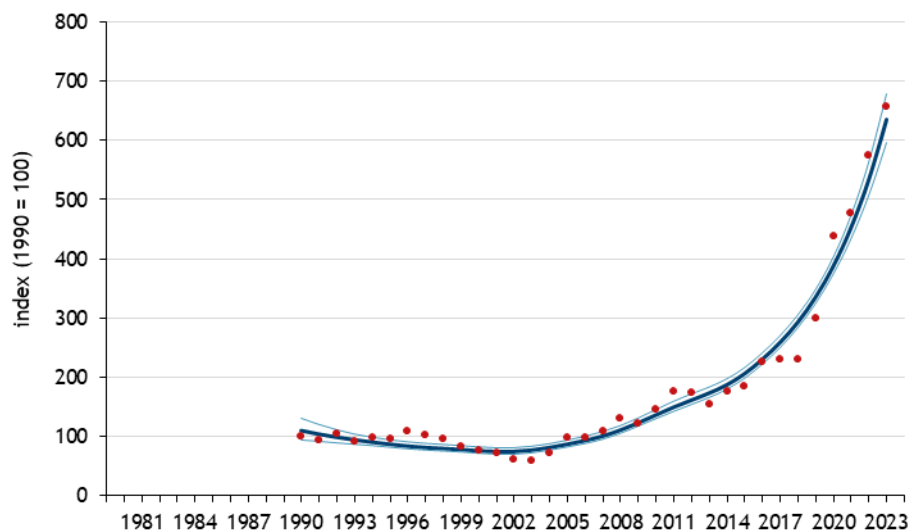
Verspreiding van de grauwe klauwier als broedvogel in de periode 2021-2023. Per atlasblok van 5x5 km is het aantal broedparen weergegeven.

5. Beoordeling landelijke Staat van Instandhouding

5.1 Trends en ontwikkelingen

De landelijke trend van de grauwe klauwier als broedvogel laat op de lange termijn (1990-2023) een matige toename zien, op de korte termijn (2012-2023) een sterke toename.

In de loop van de 20^e eeuw is de grauwe klauwier sterk in aantal afgenomen in Nederland, aanvankelijk als gevolg van habitatvernietiging, ontginning en schaalvergroting in de landbouw, later ook door de effecten van verdroging en vermessing. De landelijke populatie nam af van minimaal enige duizenden paren midden 20^e eeuw (Sovon 2024) naar een dieptepunt van zo'n 80-140 paren midden jaren 80 (Nijssen & Geertsma 2018). Na de eeuwwisseling is een duidelijke kentering waarneembaar. De aantallen zijn eerst geleidelijk, daarna snel toegenomen. Tussen 2018 en 2023 zijn de aantallen meer dan verdubbeld, met in 2023 naar schatting 1.250-1.550 paren (Boele *et al.* 2024). Deze sterke toename is voor een groot deel te danken aan verbeterd beheer, herstel en ontwikkeling van natuurgebieden. De toename is ook in andere delen van Europa te zien: de soort profiteert, naast lokale natuurherstelmaatregelen, van het warmere weer dat klimaatverandering meebrengt (Keller *et al.* 2020). Hoewel de belangrijke bolwerken momenteel alleen in natuurgebieden liggen, is de laatste jaren te zien dat grauwe klauwieren zich eveneens weer beginnen te vestigen in de omliggende cultuurlandschappen. De soort vestigt zich daarbij uitsluitend in kleinschalige agrarische landschappen met voldoende hagen en struwen, die nodig zijn als nestplaats en als uitkijkpost tijdens het jagen (Boele *et al.* 2024). Bij een ongewijzigde trend zullen de aantallen de komende jaren verder oplopen. Waarschijnlijk zal de groei niet constant zijn maar afhankelijk zijn van het jaarlijkse gemiddelde broedsucces. In jaren met een gunstig voorjaar en zomer (droog en warm) is het voortplantingssucces veel hoger dan in koele en/of natte zomers. Voor meer trendinformatie wordt verwezen naar de [soortpagina van Sovon](#).

Aantalsontwikkeling van de grauwe klauwier als broedvogel. Weergegeven is de jaarlijkse index van de broedpopulatie (rode punten), de trendlijn (donkergekleurde lijn) en het 95% betrouwbaarheidsinterval van de trendlijn (lichtgekleurde lijnen).

5.2 Beoordelingsaspecten Staat van Instandhouding 2022¹

i. Verspreidingsgebied: matig ongunstig

Het verspreidingsgebied laat ten opzichte van de atlasperiode 1973-1977 een lichte krimp zien door het verdwijnen uit de kustgebieden, waardoor het aspect verspreidingsgebied als 'matig ongunstig' is beoordeeld.

ii. Populatie: zeer ongunstig

De populatietrend laat sinds de jaren vijftig een steile afname zien, tot ongeveer begin jaren 80. Daarna trad een herstel op en daarmee komt de lange termijntrend (1990-2020) uit op matige toename. De populatieomvang in de periode 2015-2020 bevond zich echter ver onder een gunstig niveau voor de populatie, waardoor het aspect populatie als 'zeer ongunstig' is beoordeeld.

iii. Leefgebied: matig ongunstig

Het aspect leefgebied wordt is als 'matig ongunstig' beoordeeld vanwege de vermestende gevolgen van stikstofdepositie en door verdroging (resultierend in afname van het voedselaanbod), al zorgen natuurherstelmaatregelen in de recente jaren voor kwaliteitsimpulsen.

iv. Toekomstperspectief: matig ongunstig

De kwaliteitsverbetering van het leefgebied leidt tot een toekomstperspectief met enerzijds kansen voor robuust herstel (mede door klimaatveranderingen die voor deze thermofiele soort waarschijnlijk gunstig uitpakken) terwijl anderzijds de oorzaken van eerdere sterke kwaliteitsvermindering op de korte termijn van 12 jaar nog maar deels kunnen worden weggenomen. Het aspect toekomstperspectief is daardoor als 'matig ongunstig' beoordeeld.

5.3 Landelijke Staat van Instandhouding

De Staat van Instandhouding (SvI) van de grauwe klauwier als broedvogel is in 2022 als zeer ongunstig beoordeeld (Sovon 2024). De eerdere SvI beoordelingen zijn in dit document opgenomen zodat zichtbaar is hoe deze over de jaren heen veranderd is².

Aspect	1981	2004	2015	2022
Verspreidingsgebied	zeer ongunstig	zeer ongunstig	gunstig	matig ongunstig
Populatie	zeer ongunstig	zeer ongunstig	gunstig	zeer ongunstig
Leefgebied	zeer ongunstig	zeer ongunstig	gunstig	matig ongunstig
Toekomstperspectief	zeer ongunstig	zeer ongunstig	gunstig	matig ongunstig
Beoordeling SvI	zeer ongunstig	zeer ongunstig	gunstig	zeer ongunstig

5.4 Landelijke instandhoudingsdoelstelling

Uitbreiding van de omvang en verbetering van de kwaliteit van het leefgebied met een draagkracht voor de uitbreiding tot een populatie van ten minste 1.900 broedparen (ministerie van LNV 2026).

6. Drukfactoren

- *Vermesting*: de stikstofdepositie heeft indirect een negatieve impact op de grauwe klauwier met name in zeer stikstofgevoelige systemen zoals hoogveen, heide en (kalkarme) duinen. In duinen kunnen daardoor verstruweling en uiteindelijk verbossing een directe invloed hebben op het leefgebied, omdat opslag en bomen het aanbod aan zonbeschenen habitat (sterk) doen dalen. In heidehabitats is vergrassing een probleem en daarnaast de daling van de voedselkwaliteit van planten voor insecten. De hoeveelheid stikstof bepaalt in grote mate de kwaliteit van planten voor insecten. Een slechte voedselkwaliteit van planten leidt tot een tragere en slechtere ontwikkeling, en mogelijk zelfs sterfte van insecten (van den Burg *et al.* 2011).

¹ Voor een uitgebreide toelichting van de beoordeling van de Staat van Instandhouding in 2022 wordt verwezen naar de bouwsteen (Sovon 2024) en Vogel *et al.* (2021).

² Nieuwere beoordelingen van de Staat van Instandhouding zijn niet altijd één op één te vergelijken met eerdere beoordelingen door verschillen in de systematiek (ministerie van LNV 2006, Foppen *et al.* 2016, Vogel *et al.* 2021).

- *Verzuring*: de gevolgen van het verzurende en vermestende effect van stikstofdepositie zijn niet makkelijk uiteen te rafelen. Lang niet alle schrale zandbodems die niet vergrast zijn, kennen een gevarieerde mierenfauna, wat mogelijk (mede) een effect kan zijn van verzuring. Uiteindelijk leidt verzuring tot een lager aanbod van ongewervelden als voedsel voor insectivore vogels (Vogels 2013).
- *Verontreiniging*: verontreiniging door pesticidenbelasting is waarschijnlijk een nog onderschat probleem. Sommige experts menen dat de enorme achteruitgang van de soort na de Tweede Wereldoorlog te wijten valt aan het gebruik van DDT (SBP Vlaanderen 2017) waardoor de insectenpopulaties crashten, maar ook nu zijn er vragen rondom het gebruik van de neonicotinoïden. Met name hommels, een belangrijke prooi-soort, blijken zeer gevoelig voor deze groep van pesticiden, zelfs onder lagere concentraties (SBP Vlaanderen 2017). In hoeverre en waar verontreiniging met pesticiden van belang is blijft vooralsnog onduidelijk maar hier is wel een link te leggen met een uitstralende werking van landbouwgebieden zoals in de bufferzones van natuurgebieden. Met name waterrijke natuurgebieden zijn in potentie gevoelig voor onbedoelde effecten van bestrijdingsmiddelen (Hallmann *et al.* 2014).
- *Verdroging*: verdroging van broedhabitat in natte ecosystemen op de zandgronden zoals hoogveen, natte heides en beekdalen speelt de soort parten, omdat hij voor zijn voedsel deels daarvan afhankelijk is (o.a. libellen, amfibieën, levendbarende hagedis). Verdroging kan daarnaast leiden tot eutrofiëring door mineralisatie van het organisch materiaal, wat ertoe leidt dat organisch opgeslagen fosfaat en stikstof opnieuw vrijkomt. Eutrofe waterpartijen hebben een lager aantal libellen- en juffersoorten, en lagere dichtheden.
- *Successie*: dit kan een geschikt habitat van de grauwe klauwier snel ongeschikt maken. Met name in duinsystemen, door afgenomen begrazing en toegenomen groeisnelheden (eutrofiëring) kan dit leiden tot een dusdanig hoge successie dat de soort nauwelijks nog een generatie in hetzelfde gebied kan verblijven (SBP Vlaanderen 2017).
- *Verstoring door aanwezigheid*: grauwe klauwieren zijn niet erg gevoelig voor recreatie, zolang deze voorspelbaar is en niet langdurig plaatsvindt in de directe omgeving van het nest. De verstoring gevoeligheid wordt ingeschat als matig. Er zijn voldoende voorbeelden van succesvol broedende klauwieren langs wegen, fiets- en wandelpaden die (een deel van de week) druk gebruikt worden.
- *Verlies van leefgebied*: verdergaande verstedelijking vormt regionaal een knelpunt, in de situaties waarin zich geschikte halfopen agrarische gebieden in de randzone van stedelijke bebouwing bevindt. Deze agrarische gebieden zijn in potentie geschikt indien het landbouwkundig gebruik minder intensief wordt en/of meer ruimte ontstaat voor natuurinclusieve landbouw. Door oprukkende verstedelijking rondom steden en dorpen, met name op de zandgronden, gaat potentieel broedhabitat voor de soort verloren.
- *Versnippering en intensivering landgebruik*: deze drukfactoren hebben waarschijnlijk sterk bijgedragen aan de populatieval na de Tweede Wereldoorlog. Door mestgebruik en een veel hogere frequentie van maaien zijn de insectengemeenschappen in bijvoorbeeld graslanden sterk afgenomen in diversiteit én biomassa, met een kleiner aandeel grotere insecten hetgeen een beperking blijkt in het aantal potentiële prooi-soorten voor de grauwe klauwier (Siepel 1990).
- *Natuur- en landschapsbeheer*: beheer heeft diverse uitwerkingen op de grauwe klauwier. Vlak na de oorlog betekende het landschapsbeheer in navolging van de intensivering een uitkleding van het kleinschalige landschap. In intensieve agrarische landschappen verdwenen kleinschalige lijnvormige structuren zoals hagen, houtwallen, structuurrijke slootkanten. Tegenwoordig is er een omgekeerde tendens waarbij door gericht landschapsbeheer (houtwallen, kruidenrijke akkerranden, natuur- en braakstroken) de soort in veel gebieden weer terug kan keren (Nijssen & Geertsma 2018, Melman 2020).

Invloeden van buiten Nederland

Onduidelijk is hoe klimaatverandering van invloed zal worden (of al is) op de populatie-ontwikkelingen door veranderende overlevingsomstandigheden tijdens de trek en tijdens de overwintering. Bekend is dat jaarlijkse fluctuaties van de aantallen optreden door de condities op stopover plekken (Schaub *et al.* 2011, Tottrup *et al.* 2012).

7. Maatregelen voor beheer, herstel en uitbreiding

Hieronder worden aanbevolen maatregelen genoemd ten behoeve van de soort.

Maatregelenpakketten in natuurgebieden en agrarisch gebied met natuurinclusief beheer zullen naar verwachting leiden tot een sterkere populatiegroei. Door gericht landschapsbeheer (houtwallen, kruidenrijke akkerranden, natuur- en braakstroken) lijkt de soort in agrarisch gebied met natuurinclusief beheer terug te keren (Nijssen & Geertsma 2018, Melman 2020).

- Natuurontwikkelingsprojecten hebben bewezen effecten op het herstel van leefgebieden van grauwe klauwier (o.a. Nijssen *et al.* 2014, Boonstra & Dijkstra 2024). Ondanks dat elk potentieel leefgebied voor grauwe klauwieren anders is en er uiteindelijk vaak maatwerk nodig is voor echte optimalisatie van het gebied, hebben Nijssen *et al.* (2014) een aantal richtlijnen opgesteld:
 - Doornstruweel is optimaal als broedgelegenheid. Plant roos, meidoorn of sleedoorn bij het inrichten van (nieuwe) natuurgebieden en laat bramen en jeneverbessen staan. Raster braamstruwelen uit wanneer er begrazing met runderen plaatsvindt omdat het vee deze nestplekken vaak vernielt.
 - Begrazing, vooral met schapen, lijkt positief te werken om een deel van de vegetatie zo laag te houden dat klauwieren ook op de grond kunnen jagen. Houd de graasdruk vrij laag, of faseer in tijd en ruimte met een hogere graasdruk. Samen met het laten staan van oude rasters zorgt dat voor extra variatie en vaak tot de vorming van geschikte nestgelegenheid. Werk zo min mogelijk met ontwormingsmiddelen of andere diermedicijnen binnen je terrein, want daardoor neemt het voedselaanbod in de vorm van mestfauna af.
 - Maaui hooilanden na het broedseizoen of laat ongeveer 20 procent van de vegetatie, bij voorkeur grenzend aan uitkijkposten, overstaan bij een maaibeurt.
 - Verwijder bosopslag van dennen en berken in natuurterreinen niet integraal, maar faseer gedurende enkele jaren. Groepjes van bomen vergroten zowel het aantal uitkijkposten als het voedselaanbod. Lage, compacte dennetjes kunnen tijdelijk ook dienen als broedgelegenheid.
 - Plag kleine plekjes in de buurt van uitkijkposten, of creëer deze posten door afgezaagde of getrokken boompjes juist langs plagplekken te leggen.
 - Verwijder de voedselrijke toplaag bij natuurontwikkeling niet helemaal, maar verschraal door uitmijnen of regelmatig maaien en afvoeren en zet vervolgens begrazing in. De combinatie van matig voedselrijke omstandigheden met open bodem zorgt vaak voor een optimaal voedselaanbod.
- Beheermaatregelen tegen verruiging en het toelaten van winddynamiek hebben in de duinen geleid tot herstel van habitat (Nijssen & Geertsma 2018). Vestiging blijft vooralsnog deels uit, waarschijnlijk doordat hervestiging vanuit de huidige broedgebieden gezien de afstanden en de dispersiecapaciteit tijd kost.
- In gebieden met agrarische beheerpakketten in het kader van Agrarisch Natuur- en Landschapsbeheer (ANLb) kan hervestiging of een hogere dichtheid worden bereikt in halfopen gebieden waarin struwelen, bosjes en graslanden elkaar afwisselen. Voor ontwikkeling van deze gebieden kan gebruik worden gemaakt van (combinaties van) de beheerpakketten Kruidenrijk grasland (5), Extensief beweide grasland (6), Poel en klein historisch water (9), Natuurvriendelijke oevers (10), Knip- en Scheerheg (22), Struweelhaag (23) en Struweelrand (24).

Onderscheid in maatregelen gericht op regulier beheer (instandhouding), preventie of herstel (aanvullende maatregelen om verslechtering te voorkomen of terug te draaien) en/of uitbreiding van leefgebied. Zie de tekst hierboven voor de volledige beschrijving van de maatregelen.

Maatregel	Regulier beheer	Preventie of herstel	Uitbreiding
Natuurontwikkeling waarbij een aantal richtlijnen wordt gehanteerd (zie tekst)	x	x	x
Tegengaan verruiging en toelaten winddynamiek in duinen	x	x	x
Agrarisch gebied: creëren halfopen gebieden waarin struwelen, bosjes en graslanden elkaar afwisselen	x	x	x

8. Bronnen

- Bijlsma R.G., Hustings F. & Camphuysen C.J. 2001. Algemene en schaarse Vogels van Nederland (Avifauna van Nederland 2). GMB Uitgeverij/KNNV Uitgeverij, Haarlem/Utrecht.
- Boele A., Vergeer J.W., van Bruggen J., Goffin B., Koffijberg K., van Oostveen C., Schoppers J. & Jansen D. 2024. Broedvogels in Nederland in 2023. Sovon-rapport 2024/40. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Boonstra S. & Dijkstra B. (red.) 2023. Broedvogels van het beekdallandschap Drentsche Aa, onderzoeksverslag broedvogels over de periode 2002-2022. Telgroep Drentsche Aa.
- van den Burg A., Nijssen M., Geertsma M., Waasdorp S. & van Nieuwenhuysen D. 2011. De Grauwe Klauwier - ambassadeur voor natuurherstel. KNNV Uitgeverij, Zeist.
- Esselink H., van Duinen G.J., Nijssen M., Geertsma M., Beusink P. & van den Burg A.B. 2007. De grauwe klauwier mist kevers door verruigende duinen. Vakblad Natuur, Bos en Landschap 4: 22-24.
- Foppen R., van Roomen M., van den Bremer L. & Noordhuis R. 2016. De ecologische haalbaarheid van de Natura 2000 instandhoudingsdoelen voor vogels. Sovon-rapport 2016/51. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Hallmann C.A., Foppen R.P.B., van Turnhout C.A.M., de Kroon H. & Jongejans E. 2014. Declines in insectivorous birds are associated with high neonicotinoid concentrations. *Nature* 511: 341-343.
- Keller V., Herrando S., Voříšek P., Franch M., Kipson M., Milanese P., Martí D., Anton M., Klvaňová A., Kalyakin M. V., Bauer H.-G. & Foppen R. P. B. 2020. European Breeding Bird Atlas 2: Distribution, Abundance and Change. European Bird Census Council & Lynx Edicions, Barcelona.
- van Kleunen A., van Roomen M., Janssen J.A.M., Kuiters A.T., van Winden E., Boele A., Schmidt A.M. & van Vreeswijk T. 2017. Advies over correcties en bijstellingen van Natura 2000-doelen; Achtergronddocument bij het rapport Advies over de Natura 2000 doelensystematiek en Natura 2000-doelen. Rapport 2779C. Sovon-rapport 2016/27. Wageningen Environmental Research, Wageningen.
- Melman D. 2020. Natuurinclusieve landbouw: wat mogen we ervan verwachten? Vakblad Natuur, Bos & Landschap 164: 4-7.
- Ministerie van LNV. 2006. Natura 2000 doelendocument. Ministerie van Landbouw, Natuur en Voedselkwaliteit, Den Haag.
- Ministerie van LNV. 2026. Natura 2000 Doelendocument 2026; vernieuwde landelijke doelen voor Natura 2000-habitattypen en -soorten. Ministerie van Landbouw, Visserij, Voedselzekerheid en Natuur. Den Haag.
- Nijssen M. & Geertsma M. 2018. Grauwe Klauwier *Lanius collurio*. Pp. 386-387 in: Sovon Vogelonderzoek Nederland 2018, Vogelatlas van Nederland. Kosmos Uitgevers, Utrecht/Antwerpen.
- Nijssen M., Geertsma M., Waasdorp S. & van Turnhout C. 2014. Maatwerk in het leefgebied van de Grauwe Klauwier. Vakblad Natuur, Bos en Landschap 11 (2): 4-7.
- Schaub M., Jakober H. & Stauber W. 2011. Demographic response to environmental variation in breeding, stopover and non-breeding areas in a migratory passerine. *Oecologia* 167: 445-459.
- SBP Vlaanderen 2017. Soortenbeschermingsprogramma voor de grauwe klauwier (*Lanius collurio*). https://www.natuurenbos.be/sites/default/files/inserted-files/sbp-grauwe_klauwier.pdf
- Siepel H. 1990. The influence of management on food size in the menu of insectivorous animals. In: Sommeijer M.J. & van der Blom J. (eds.) Experimental and applied entomology. Proc. Neth. Entomol. Soc. Amsterdam I: 69-74.
- Tøttrup A. P., Klaassen R. H. G., Strandberg R., Thorup K., Willemoes Kristensen M., Sogaard Jørgensen P., Fox J., Afanasyev V., Rahbek C. & Alerstam T. 2012. The annual cycle of a trans-equatorial Eurasian-African passerine migrant: different spatio-temporal strategies for autumn and spring migration. *Proceedings of the Royal Society Series B: Biological Sciences* 279: 1008-1016.
- Vogel R., Foppen R., van den Bremer L., van Turnhout C.A.M. & van Roomen M. 2021. Methodiek voor de bepaling van de staat van instandhouding van vogels. Sovon-rapport 2021/26. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Vogel R., Zoetebier D., van Winden E., Sierdsema H., Foppen R. & van den Bremer L. 2024. Geactualiseerd landelijk overzicht van vogelsoorten met concentraties van (inter)nationaal belang. Sovon-rapport 2024/13. Sovon Vogelonderzoek Nederland, Nijmegen.
- Vogels J. J. 2013. Voedsel van korhoenkuikens onder het vergrootglas – De relatie tussen plantkwaliteit en dichtheid van ongewervelde fauna op de Sallandse Heuvelrug. Stichting Bargerveen, Nijmegen.

Geraadpleegde websites

Sovon Vogelonderzoek Nederland. 2024. Bouwsteen Grauwe Klauwier broedvogel.
<https://stats.sovon.nl/pub/publicatie/22052>. Geraadpleegd op 26/03/2025.